

- Henne, Helmut: »Fachidiome. Über die eigene Zeit, studiert an der Sprache«. — Izlazi 1979 u: *Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache*.
- Henne, Helmut/Mentrup, Wolfgang/Möhn, Dieter/Weinrich, Harald (Hrsg.): *Interdisziplinäres Deutsches Wörterbuch in der Diskussion*. — Düsseldorf 1978 (= *Sprache der Gegenwart*, Bd. 45).
- Jahrbuch 1977 der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt*. — Heidelberg 1978.
- Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache Mannheim*. — Izlazi 1979. u Düsseldorfu u seriji »*Sprache der Gegenwart*«.
- Mentrup, Wolfgang: »Korpora und Belegssammlungen«. — U: Henne/Mentrup/Möhn/Weinrich, str. 195—232.
- Möhn, Dieter: »Zur Aktualität der Fachsprachenforschung«. — Izlazi 1979. u: *Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache*.
- von Polenz, Peter: *Funktionsverben im heutigen Deutsch*. — Düsseldorf 1963 (= Beiheft 5 časopisa »*Wirkendes Wort*«).
- Rahmenrichtlinien Deutsch S II. Entwurf*. — Bez mjesta i godine, izdalo Hessensko ministarstvo kulture.
- Schepping, Heinz: »Bemerkungen zur Didaktik der Fachsprache im Bereich des Deutschen als Fremdsprache«. — U: Dietrich Rall, Heinz Schepping, Walter Schleyer (Hrsg.): *Didaktik der Fachsprache*, Bonn (DAAD) 1976, str. 13—34.

Preveo Stanko Žepić

Ivana Batušić

STRANI JEZIK U FUNKCIJI STRUKE I NJEGOVA DIDAKTIČKA PRIMJENA*

U stalnom previranju raznih metoda, raznih pristupa izučavanju stranih jezika, raznih ciljeva tog učenja, jezik u funkciji struke iskočio je momentano u prvi plan. O njemu se piše, govori, mijenjaju se nastavni planovi da bi se uvrstio u škole itd. Treba se i zapitati zašto je taj stručni jezik iskočio najednom na prvo mjesto u nastavi stranih jezika, kad znamo da se on poučava već dugo i da se već više od petnaestak godina vodi o njemu briga.

Činjenica je da je većina metoda za učenje stranog jezika izrađena za djecu i omladinu u školskim klupama, a da se vrlo malo brige vodilo o neposrednom korištenju lingvističke stečevine. Sve veći broj odraslih koji žele naučiti strani jezik u različite svrhe izmijenio je didaktički postupak pri pristupu učenju stranih jezika. Učenik, ovaj put stručnjak, koji počinje učiti strani jezik, radi to često pod pritiskom hitne i određene nužnosti. Ne može se,

* Ovaj članak bio je djelomično iznesen kao referat na Prvom kongresu jugoslavenskih društava za primijenjenu lingvistiku održanom u Beogradu 16 — 18. XII 1977.

dakle, s takvim učenikom igrati uživljavanja u razne uloge u različitim situacijama, uvjeravajući ga da će mu sve to jednog dana biti korisno. Ti učenici ulažu mnogo u svoje učenje, ali i traže neposredne koristi. To je hic et nunc njihove životne situacije, koja ih vodi k tome da se nastavi stranog jezika prije sa stručnim kriterijima, tražeći od nastavnika da svoje interese podloži potrebama učenika i situacijama komunikacije u kojima ti učenici stvarno sudjeluju.

Pokušajmo najprije definirati što je taj strani jezik u funkciji struke. Taj stručni jezik bio bi sredstvo komunikacije koje dopušta govorniku, čiji jezik u pitanju nije materinski, da operira pomoću tog sredstva, tog instrumenta, da bi vršio razne profesionalne aktivnosti. Taj stručni jezik je jezik informacije koji bi trebalo poučavati u funkciji određenih ciljeva (odatle mu i naziv funkcionalni). To nije ni govorni, ni književni jezik, to je jezik koji služi za sporazumijevanje stručnjaka u određene svrhe, a može se izučavati i na pismenom i na oralnom planu.¹

Kad smo tako pokušali definirati taj jezik struke, morali bismo odrediti i što nas prvenstveno treba da zaokupi u izučavanju i nastavi tog jezika. Tu se nameću slijedeći problemi:

1. didaktička primjena stručnog jezika u zadnjim fazama usmjerenog obrazovanja
2. izučavanje i nastava tog jezika
  - a) na stručnim fakultetima i visokim školama
  - b) stručnjacima, gotovim ljudima, koji u svojim zanimanjima trebaju znanje stranog jezika.

Svi znamo da je tradicionalnom pedagogijom dominirala ideja da se didaktički akt sastoji od prenošenja znanja. U toj koncepciji činilac nastavnog procesa — nastavnik prenosi stanoviti predmet na primaoca — učenika, koji ga uči i usvaja. Tradicionalne metode bile su tako usmjerene na autoritet nastavnika. No nastali su novi pristupi, nove metode, nova usmjerenja. Ako se didaktički akt može smatrati kao tročlani sastav, nastavnik — predmet — učenik, vidljivo je da se i didaktika jezika vrlo često odnosila samo na dva elementa te trijade, na nastavnika i na predmet, a da je sam učenik bio zapostavljen. Glavna karakteristika novih smjernica u nastavi stranog jezika u funkciji struke jest pažnja koja se pridaje učeniku, situaciji u kojoj on uči taj strani jezik, stvarnim potrebama izučavanja tog jezika, stvarnim potrebama komunikacije i korištenja stranog jezika koji uči.

Nećemo, dakle, više predočiti učeniku gotov pedagoški dijalog, već ćemo pokušati stvarati s njime zajedno skup znanja. Treba, prema tome, stvoriti povoljne uvjete da bismo kod učenika razvili nove sposobnosti. Napustit ćemo točno određenu metodu, pa ćemo radije pribjeći raznolikom materijalu i sami stvarati metodu u didaktičkom pristupu i postupku predavanja jezika struke koji će postati sredstvo pristupa informaciji i dokumentaciji. Od učenika ćemo radije tražiti dekodiranje tekstova nego njihovu reprodukciju, više razumijevanje nego svladavanje točnih fonetskih mehanizama.

Izučavanje tog jezika, namijenjeno prvenstveno odraslima, često nema dugoročne i čvrsto određene ciljeve, već neposredan i hitan cilj. Ne radi se o nastavi oralnog jezika i svakodnevne komunikacije, već o jeziku stručne i

¹ R. Galisson / D. Coste: *Dictionnaire de didactique des langues*, Paris, Hachette 1976.

naučne informacije, o poznavanju jezika kao instrumenta za stručnu izobrazbu. Radi se dakle, o razmišljanju što treba poučavati, kako taj jezik treba poučavati, kome ćemo ga predavati i u kojim situacijama.

Okviri i uvjeti učenja jezika u funkciji struke. Problematika koja se odnosi na analizu publike i njenih potreba:

I. Kategorija publike:

- a) Radi li se o učenicima za koje jezik koji žele učiti stvara sredstvo pristupa disciplini koju žele studirati, ili u kojoj se žele usavršiti, ili se pak, naprotiv, radi o već formiranim stručnjacima, koji žele taj jezik naučiti zbog pisane dokumentacije?
- b) Ako su to učenici, imaju li već oni osnovno znanje o stručnom jeziku koji žele učiti?
U koju svrhu učenik uči taj jezik i koje lingvističke sposobnosti treba kod njega razvijati?

II. Jezične potrebe i potrebe učenja idu paralelno.

Te potrebe možemo analizirati u funkciji dviju komponenata: u funkciji situacije, bilo govorne, bilo situacije u fazi učenja. U funkciji operacije, bilo govorne, bilo one u fazi učenja. Govorne situacije mogu se definirati pomoću agensa koji se odnosi na akt komunikacije, pomoću vremena i mjesta. Govorne operacije mogu se definirati pomoću agensa koji se odnosi na govornu funkciju koja ispunjava govorni akt, pomoću objekta na koji prelazi akt komunikacije i pomoću sredstava koja su stavljena u pokret da bi se proizvela komunikacija. Spominjući govorne operacije, moramo imati u vidu slijedeće funkcije: izražavanje, opisivanje, uvjeravanje, označivanje, evociranje, traženje, prevođenje itd.

Isto tako moramo imati u vidu slijedeće sadržaje ili predmete: informacija, osjećaj, stav, mišljenje, kontakt itd.

Treba govoriti također o komponenti operacije u fazi učenja i o njenim funkcijama: slušanje, razumijevanje, ponavljanje, govorenje, čitanje, pisanje itd., te o predmetima na koje se te funkcije odnose: jedna rečenica, niz rečenica, jedan izraz, niz govornih produkcija kojih je cilj da se izraz aktualizira u prostoru i vremenu pomoću autentične ili simulirane komunikacije.

Cijela ova sumarna analiza odnosi se samo na objektivne potrebe. Što se pak tiče subjektivnih potreba ili motivacije, one se mnogo teže analiziraju, jer ovise o samom događaju, o osobama i o nepredviđenim okolnostima. Kad bismo govorimo o jeziku u struci, moramo sebi postaviti još niz pitanja da bismo točno odredili krug onih kojima je taj jezik namijenjen i ciljeve njihova učenja.

Nastavnici koji će predavati jezik u struci morat će najprije znati koja je specijalnost učenika kojima će ta nastava biti namijenjena. Oni će morati imati i solidno poznavanje iz sociolingvistike, koja ukazuje na specifičnosti govora, jer nema posebnog jezika matematike ili biologije, već raznih govora koji se razlikuju, vodeći brigu o raznolikostima u situacijama stvaranja tih govora. Ne može se reći bilo što, bilo kako, bilo gdje, već ono što se kaže odnosi se na situaciju produkcije tog govora koja sadrži raznolike sociološke, psihološke i lingvističke komponente. Bilo bi poželjno da nastavnik jezika u struci znade također kako taj jezik specijalnosti funkcionira u materinjem jeziku

učenika. Na taj bi se način otvorilo cijelo polje lingvističkih istraživanja, koja bi dala nove dimenzije komparatistici na kontrastivnim problemima dva jezika i koja ne bi počivala samo na sistemima jezika već i na upotrebi jezika.

Konačni cilj učenja jezika u struci jest dolaženje u kontakt sa specijalnom informacijom publiciranom na stranom jeziku, pa je u toj perspektivi jasno da učenik očekuje povećanje svoga znanja. Ali razvijanje tog specijaliziranog znanja nastat će, doduše, iz učenja, ali ono neće biti njegov objekt. Vodeći brigu o toj usmjerenosti, nastavnik će morati u toku nastave prikazati stanoviti specijalizirani leksik dotičnog jezika, pravila derivacije, nominalizacije itd.

Treba, dakle, imati u vidu da bi početak učenja jezika u struci s učenicima koji još ništa ne znaju o svojoj struci doveo doduše, do stanovitoga stupnja znanja specijalnosti, ali će rezultat nastave biti mnogo efikasniji ako učenici pridu učenju jezika u struci nakon dobro svladanih temelja tog jezika uopće. Ne bi također bilo uputno da se u nastavu jezika u struci uključe učenici raznih specijalnosti, jer bi rad s heterogenim specijalnostima doveo do denaturalizacije usmjerene nastave.

Problemi koji se tiču didaktičkih postupaka jezika u struci

Nesigurnost u kojoj bi se mogao naći nastavnik stranog jezika u struci govori u korist napuštanja s jedne strane solidno izgrađene progresije što se tiče lingvističke i pedagoške baze, a s druge strane u korist napuštanja strogo izgrađenih i nefleksibilnih metoda. Nastavnik će se morati najprije pozabaviti problemima koji se odnose na pojmovni sadržaj, tj. onima koji su nastali ulaganjem i produblivanjem teksta koji ovisi o nivou znanja učenika. Trebat će voditi brigu o reakcijama učenika, uzevši u obzir njihove motivacije, njihovo sudjelovanje u nastavi, stupanj autonomije koju im treba priznati u organizaciji takve nastave, o materiji koju žele izučavati, jednom riječi: pozabaviti se istinskim uvođenjem pravih odnosa učenik — nastavnik.

Vodeći brigu o ciljevima koji su bili izneseni, a još točnije o ustanovljenju sposobnosti razumijevanja tekstova pisanih na stranom jeziku, učenik će morati pristupiti »smislu« pisane poruke, počevši od posve ili djelomično nepoznatih označitelja. Put razumijevanja polazio bi od označitelja da bi došao do označenoga, suprotno od stvaranja izričaja u kojem jezik polazi od označenog da bi došao do kodirane poruke, čiji jedini opipljivi dio je označitelj. Uloga nastavnika bila bi, dakle, u tome da pomaže učeniku u uspostavljanju veza između jezičnih izraza na stranom jeziku koji su mu nepoznati, ili slabo poznati, i jezičnih izraza koji su mu poznati na materinjem stručnom jeziku.

Rad na produblivanju tekstova ne bi trebao biti točno sistematski programiran, jer su odrasli učenici često slabo motivirani takvim strogo sistematskim postupkom koji ih slabo uključuje u rad, a upravo je to uključenje od kapitalne važnosti u procesu učenja. Učenje koje ne počiva na točno određenoj progresiji i koje vodi slobodnijoj i ne odviše usiljenoj obradi teksta, bliže je psihologiji učenika i lakše za nastavnika, koji je često primoran da se služi sredstvima koja je sam prikupio. Treba imati na umu da se kod stručnih tekstova neće raditi po metodi tumačenja književnih tekstova, jer rad na stručnim tekstovima počiva uglavnom na raščišćavanju poznatih elemenata, na izvlačenju glavnih točaka koje materijaliziraju posrednika koji služi da bi se uspostavila veza između nepoznatih jezičnih izraza i izraza pojmovnog sadržaja.

I nastavnik i učenici imaju potpunu autonomiju u produbljivanju teksta. Treba pustiti slobodu imaginaciji i izbjegavati svaku detaljnu indikaciju koja bi vodila stereotipiji.

Isto je tako i s jezičnim vježbama, koje mogu biti sastavljene prema tekstu, ako su takve vježbe uopće potrebne, imajući u vidu različite ciljeve učenja. Ako se odlučimo na vježbe, bitno je da ih izaberemo u funkciji postavljenog cilja. Naravno, ovdje se javlja i problem gramatičkog pristupa. Ako je najkorsniji globalni pristup tekstu, onda i ne treba tražiti točno određenu gramatičku progresiju. Gramatičko će tumačenje naći svoje mjesto u obradi teksta, ali ono mora biti:

- a) podređeno obradi teksta, da bismo omogućili da se otkriju strukture rečenica;
- b) gramatika mora biti pedagoška, tj. takva koja omogućava učeniku da stekne znanje i mogućnost služenja stranim jezikom;
- c) ona mora biti smanjena na neophodno potrebno, sadržavajući najvažnije elemente koji su potrebni da bi se dešifrirao tekst, a opširniji ako se želi i komunicirati u jeziku struke.

Zaključak

Zasad još uglavnom nemamo točne metodologije za nastavu jezika u funkciji struke. Sigurno je, međutim, da se napuštaju stare metode da bi se stvarali programi kojima bi osnovica bila izučavanje stručnih tekstova, popraćenih u većini slučajeva informacijom o strukturi jezika. S jedne ćemo, dakle, strane imati izučavanje tekstova izabranih u funkciji njihova pojmavnog interesa bez ikakve brige za gramatičku progresiju, a s druge strane tekstove s određenom progresijom, ilustrirane primjerima i raznolikim vježbama uzetim iz samih tekstova.

Nastavu treba organizirati tako da se odredi cilj učenja jezika u funkciji struke za točno određeni krug učenika.

Didaktički pristup nastavi takvog jezika ne smije imati hegemonске pretenzije nad drugim načinima nastave stranog jezika, namijenjene drugoj kategoriji publike. Ako nije potrebna posebna metoda po kojoj isključivo treba da se poučava taj jezik, ipak ne može vladati anarhija u nastavi jezika u struci. Svaki onaj koji pristupi nastavi jezika u funkciji struke morat će sam stvoriti svoju metodu, jer je pristup od jednog jezika struke drugom često raznolik, kao što se i metoda rada mora mijenjati od jedne grupacije učenika do druge.

Prije pristupa učenju stručnog jezika učenici bi već morali svladati osnove stranog jezika koji žele nadgraditi znanjem stručnog jezika. Težište nastave neće biti bačeno na učenje samog stručnog leksika koji je učenicima poznat u njihovu materinjem jeziku i za koji mogu naći ekvivalente u rječnicima. Ali svi znamo da oni ne mogu razumjeti rečenicu na stranom jeziku ako ne znaju pravila prema kojima su riječi organizirane, da bi konstituirale iskazane misli u stranom jeziku. Naravno da treba znati određene riječi, ali u tom stručnom jeziku, leksik je naročiti jezik oznake koji se može često usvojiti i pomoću foto-

grafija i raznih shema. Teže je naučiti stanoviti broj struktura čije je poznavanje neophodno nužno da bi se mogla razumjeti misao iskazana na stručnom jeziku koji nije materinski.

Metoda bi morala biti induktivna, ako se radi o usvajanju nove riječi ili ako treba privući pažnju na neku gramatičku osobitost, polazeći uvijek od izričaja. Prioritet se daje dekodiranju tekstova, a sekundarna briga govornom obliku jezika.

Nastava jezika u funkciji struke mora se još u mnogočemu usavršiti. Istina je da je ta pedagoška praksa nastala iz potrebe da se zadovolji interes mnogih stručnjaka ili onih koji to žele postati. Ta se nastava integrirala u moderne nastavne procese, kojima je cilj usredotočiti nastavni proces na onoga koji uči te zadovoljiti njegovim željama i potrebama.

LITERATURA

Maurice Aupele et Gerardo Alvarez: *Français instrumental et français fonctionnel*, AUPELF, Strassbourg, juillet 1977.

Gerardo Alvarez: *L'enseignement du français comme instrument d'accès à l'information*, AUPELF, Strassbourg, juillet 1977.

A. J. A. Meijers: *La grammaire dans un cours de français fonctionnel*.

Gérard Vigner: *Le français langue de spécialité* AUPELF.

Stanko Žepić

TREBA LI JEZIK STRUKE POSEBNO POUČAVATI? (S OSOBITIM OSVRTOM NA NJEMAČKI JEZIK)

I

Među posebnim jezicima jezik različitih grana znanosti (*Fachsprache*, *Berufssprache*) uvijek je bio predmet filološkog i pedagoškog interesa. Ono što se kod posebnih jezika utvrdilo kao razlika od standardnog govornog jezika bio je u prvom redu vokabular pojedinih struka tako da se jedinom karakteristikom posebnog jezika smatrao njegov rječnik, ovisan o interesu i potrebama grupe ljudi koji se tim jezikom služe. To mišljenje, vrlo rašireno u starijoj lingvističkoj literaturi, iznosi i njemački lingvist Wilhelm Schmidt, pa neka ono bude spomenuto kao mišljenje predstavnika te stare lingvističke škole: »Die Gliederung der Sprachgemeinschaft in soziale Gruppen (Gesellschaftsklassen, Berufs-, Interessen- und Altersgruppen), also die Betrachtung der